

مقابله با تروریسم در نظام حقوقی بین‌المللی با تأکید بر رویکرد ایران در مواجهه با تروریسم علیه زیرساخت آبی محمد مهدی عمادی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰

چکیده

مقاله حاضر به بررسی ابعاد حقوقی و سیاست جنایی مقابله با تروریسم علیه زیرساخت‌های آبی در حقوق بین‌الملل با تمرکز بر رویکرد جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان داد که هرچند اسناد متعدد بین‌المللی در زمینه مقابله با تروریسم، حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و امنیت منابع آب وجود دارد - مانند کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری‌های تروریستی ۱۹۹۷، کنوانسیون تأمین مالی تروریسم ۱۹۹۹ و پروتکل دوم الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های ژنو- اما هنوز کنوانسیون اختصاصی و جامع برای «تروریسم آبی» تدوین نشده است. فرضیه اصلی تحقیق بر این منبست که چارچوب موجود بین‌المللی با وجود فقدان معاهده ویژه «تروریسم آبی»، از رهگذر تلفیق مقررات ضد تروریسم، حقوق بشردوستانه و معاهدات زیست‌محیطی، ظرفیت لازم برای پیشگیری و مقابله با تهدیدات علیه زیرساخت‌های آبی را فراهم می‌آورد. نتایج تحقیق مؤید آن است که رویکرد ترکیبی تقنینی، اجرایی و قضایی، همراه با تقویت حفاظت فیزیکی و سایبری از زیرساخت‌ها، توسعه همکاری‌های منطقه‌ای و ایجاد سازوکارهای هشدار زود هنگام، ضامن ارتقای امنیت آبی خواهد بود. روش تحقیق در این مطالعه، توصیفی-تحلیلی است که بر پایه گردآوری داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، اسناد رسمی بین‌المللی و قوانین داخلی ایران انجام شده و با رویکرد تطبیقی، سازوکارها و کاستی‌های موجود بررسی و تحلیل شده است.

کلید واژه‌ها: تروریسم آبی، زیرساخت آبی، حقوق بین‌الملل، سیاست جنایی ایران، همکاری منطقه‌ای.

استناد فارسی (شیوه‌ی APA، ویرایش هفتم، ۲۰۱۹؛ شیوه‌ی APSA)

عمادی، محمد مهدی (زمستان ۱۴۰۴). «مقابله با تروریسم در نظام حقوقی بین‌المللی با تأکید بر رویکرد ایران در مواجهه با تروریسم علیه زیرساخت آبی». پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال هشتم، شماره ۴، پیاپی ۳۲، صص ۸۷-۱۰۲.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

ایمیل: Memadi614@gmail.com

کپی‌رایت © ۲۰۱۰، ایسک (اندیشکده مطالعات راهبردی کریمه شیراز). این متن، مقاله‌ای برای دسترسی آزاد است که با توجه به استاندارد بین‌المللی CCA (Creative Commons Attribution) نسخه 4.0 توزیع شده است و به دیگران اجازه می‌دهد این اثر را با رگیری کنند، آن را با دیگران به اشتراک بگذارند و مطالب را اقتباس کنند.

۱. مقدمه

تروریسم به‌عنوان تهدیدی چندبعدی علیه امنیت بین‌المللی، در دهه‌های اخیر ابعاد تازه‌ای یافته که یکی از نمودهای آن «تروریسم علیه زیرساخت‌های آبی» است. این نوع تروریسم که گاهاً «تروریسم آبی» نامیده می‌شود، شامل هرگونه اقدام عمدی برای تخریب، آلوده‌سازی یا قطع جریان آب با هدف ایجاد رعب عمومی، بحران اقتصادی یا فشار سیاسی بر دولت‌هاست (نصیری، ۱۴۰۰: ۳۸). سطوح تهدید در این حوزه به دلیل وابستگی حیاتی جوامع به منابع آب و نقش آن در امنیت غذایی، بهداشتی و زیست‌محیطی، آثار بسیار گسترده‌تری نسبت به بسیاری از دیگر اشکال تروریسم دارد (فرهمنند، ۱۴۰۲: ۵۹).

نظام حقوقی بین‌المللی، در قالب اسناد عام مقابله با تروریسم مانند کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری‌های تروریستی ۱۹۹۷ و کنوانسیون تأمین مالی تروریسم ۱۹۹۹ و اسناد حقوق بشر دوستانه مانند پروتکل الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های ژنو، ماده ۵۶، رویکردهایی برای جرم‌انگاری و پیشگیری از حملات به زیرساخت‌های حیاتی از جمله منابع آبی ارائه کرده است (میرزایی، ۱۴۰۲: ۷۲). با این حال، فقدان یک کنوانسیون اختصاصی و جامع که به‌طور خاص تروریسم آبی را پوشش دهد، سبب شده است تا اقدامات مقابله‌ای بیشتر به‌صورت پراکنده و از طریق مقررات عام انجام شود (سرافرازی، ۱۴۰۱: ۴۸).

ایران به‌عنوان کشوری با منابع آبی محدود و وابستگی بالا به سدها، شبکه‌های انتقال و تأسیسات تصفیه، نه تنها در معرض تهدیدات طبیعی مانند خشکسالی قرار دارد، بلکه با چالش‌های امنیتی ناشی از تهدیدات عمدی نیز مواجه است. از منظر حقوق داخلی، هرچند قوانین کیفری ایران اعمال خشونت‌آمیز علیه تأسیسات حیاتی را جرم‌انگاری کرده‌اند، اما چالش‌هایی هم‌چون نبود تعریف مستقل از تروریسم آبی، ضعف در سازوکارهای همکاری فرامرزی و ملاحظات سیاسی در الحاق به اسناد بین‌المللی، بر کارآمدی این نظام تأثیر گذاشته است (قاسمی، ۱۴۰۱: ۸۴).

مسئله اصلی این است که چارچوب حقوقی بین‌المللی موجود تا چه اندازه قابلیت پاسخگویی مؤثر به تهدیدات علیه زیرساخت‌های آبی را دارد و ایران با چه رویکرد، ابزار حقوقی و ظرفیت نهادی می‌تواند در این چارچوب به مقابله با تروریسم آبی بپردازد. ابهام در کارآمدی مقررات فعلی، فقدان رویه قضایی بین‌المللی مشخص و موانع همکاری منطقه‌ای، این ضرورت را ایجاد می‌کند که نسبت به بازنگری و توسعه‌ی مقررات ملی و تعامل فعال‌تر با نظام حقوقی بین‌المللی اقدام شود.

۲. مفاهیم

۲-۱. مفهوم تروریسم

مفهوم «تروریسم» از منظر حقوقی و سیاسی، به‌طور کلی به استفاده عمدی و سازمان‌یافته از خشونت یا تهدید به خشونت برای ایجاد ترس و فشار بر دولت‌ها یا جوامع به‌منظور دستیابی به اهداف سیاسی، عقیدتی یا ایدئولوژیک اشاره دارد. از دید حقوق بین‌الملل، تروریسم عملی است که علیه شهروندان بی‌دفاع یا اهداف غیرنظامی صورت می‌گیرد و هدف آن القای وحشت عمومی و بی‌ثبات کردن نظم اجتماعی یا سیاسی موجود است (شهبازی، ۱۳۹۸: ۲۴).

در ادبیات حقوق کیفری، تروریسم نوعی جرم علیه امنیت عمومی محسوب می‌شود که وجه تمایز آن از سایر جرایم خشونت‌آمیز، انگیزه سیاسی و فراملی عاملان آن است؛ به‌عبارت دیگر، هدف از ارتکاب این اعمال صرفاً وارد کردن آسیب نیست بلکه تحمیل اراده سیاسی یا ایدئولوژیک به دولت یا جامعه است (قاسمی، ۱۴۰۰: ۵۸). در حوزه مطالعات بین‌الملل نیز، تروریسم به مثابه پدیده‌ای چندبعدی تلقی می‌شود که در تعامل میان ضعف دولت‌ها، گسترش ایدئولوژی‌های افراطی و خلأهای عدالت جهانی شکل می‌گیرد (نخعی، ۱۳۹۶: ۷۲).

۲-۲. مفهوم تروریسم آبی

تروریسم آبی به‌معنای بهره‌گیری عمدی و سازمان‌یافته از تهدید یا اعمال خشونت علیه منابع، تأسیسات یا شبکه‌های آبی مانند سدها، رودخانه‌ها و شبکه‌های آبرسانی، با هدف ایجاد رعب، ناامنی، آسیب به جامعه و یا اعمال فشار سیاسی بر دولت‌هاست. این مفهوم در فرهنگ جامع فارسی معین، تحت تعریف «تروریسم» به‌عنوان به‌کارگیری خشونت برای دستیابی به اهداف سیاسی اشاره شده و «آب» نیز به‌عنوان عنصر حیاتی زندگی و امنیت اجتماعی معرفی می‌شود (معین، ۱۳۸۲: ج ۱/ ۳۷۲؛ عمید، ۱۳۸۵: ج ۲/ ۱۸۵۰). بنابراین، تروریسم آبی، به مثابه یکی از شاخه‌های نوپدید تروریسم، بر مخاطره‌آفرینی در حوزه منابع حیاتی آبی استوار است که می‌تواند پیامدهای گسترده امنیتی، زیست‌محیطی و اقتصادی داشته باشد.

۲-۳. مفهوم زیرساخت آبی

زیرساخت آبی به مجموعه‌ای از تأسیسات، شبکه‌ها، منابع و سازوکارهایی گفته می‌شود که برای مدیریت، توزیع، ذخیره، تصفیه و کنترل آب در سطح ملی یا منطقه‌ای طراحی و اجرا می‌گردند. این مفهوم در ادبیات توسعه‌ی پایدار و مدیریت منابع طبیعی، یکی از ارکان «امنیت آبی» محسوب

می‌شود و نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ تعادل میان نیاز انسان، اقتصاد و محیط‌زیست دارد (حسینی، ۱۳۹۹: ۴۱).

از منظر فنی و برنامه‌ریزی شهری، زیرساخت آبی شامل شبکه‌های انتقال و توزیع آب، سدها، کانال‌ها، مخازن، تصفیه‌خانه‌ها، تأسیسات دفع فاضلاب، سیستم‌های جمع‌آوری آب باران و سازوکارهای حفاظت از منابع زیرزمینی است. این زیرساخت‌ها نه تنها کارکرد تأمین و انتقال آب دارند بلکه در جلوگیری از سیلاب، مقابله با خشکسالی، حفاظت از اکوسیستم‌های آبی و تضمین پایداری اقتصادی و بهداشتی جوامع نیز مؤثرند (نادری، ۱۴۰۱: ۷۸). در حوزه برنامه‌ریزی راهبردی، زیرساخت آبی به‌عنوان سرمایه عمومی بلندمدت شناخته می‌شود که ناکارآمدی یا فرسودگی آن می‌تواند بحران‌های اجتماعی و اقتصادی ایجاد کند. لذا بسیاری از کشورها در چارچوب سیاست‌های «مدیریت یکپارچه منابع آب»، زیرساخت‌های آبی را نه صرفاً تأسیسات مهندسی، بلکه مجموعه‌ای از نظام‌های هماهنگ‌سازی نهادی و قضایی میان دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی تلقی می‌کنند (رضوی، ۱۳۹۷: ۹۵).

۳. تاریخچه جرایم تروریستی علیه زیرساخت‌های آبی و منابع تأمین آب

اعمال تروریستی روی منابع تأمین آب شامل خرابکاری عمدی بر روی سیستم تأمین آب، از طریق جنگ‌های شیمیایی یا بیولوژیکی و خرابکاری در زیرساخت‌ها است. در طول تاریخ نظامی و تاریخ تروریسم، حمله به منابع تأمین آب توسط تروریسم محیط‌زیست و گروه‌های سیاسی که با هدف ترساندن از مرگ یا قحطی و خشک‌سالی انجام شده‌است.

در سال ۱۹۹۹، در لوساکا، زامبیا، انفجار بمبی خط لوله اصلی آب را تخریب کرد و آب این شهر ۳ میلیون نفری را قطع کرد. در سال ۲۰۰۱، جریان آب به شهر کومانوفو (با جمعیت ۱۰۰,۰۰۰ نفری) به مدت ۱۲ روز در درگیری بین قوم آلبانیایی‌ها و نیروهای مقدونیه قطع شد. نیروهای مسلح انقلابی کلمبیا (فارک) بمبی را در داخل تونلی در سد چینگازا منفجر کردند که عمده آب بوگوتا را تأمین می‌کند. چهار دستگاه آتش‌زا در ایستگاه پمپاژ کارخانه تولید آب آشامیدنی بطری می‌شیکان یافت شد. جبهه آزادی‌بخش زمین (ELF) مسئولیت آن را بر عهده گرفت، و این شرکت را متهم به سرقت یخ آب شده کوهستان‌ها برای کسب درآمد کرد. در سال ۲۰۰۳، مقامات اردن در ارتباط با یک طرح ناموفق برای مسموم کردن مخزن آب نیروهای آمریکایی که در صحرای شرقی اردن در نزدیکی مرز با عراق خدمت می‌کردند، عاملان عراقی را دستگیر کردند. در سال ۲۰۰۶، نیروهای شورشی بربهای تامیل، تأمین آب را به دهکده‌های دولتی در شمال شرقی سری‌لانکا قطع کردند. سپس نیروهای دولتی سری‌لانکا حمله به سدهای مخزن آب را آغاز کردند و اقدامات بربهای تامیل را تروریسم اعلام کردند؛ هم‌چنین تخلیه‌ی مرداب‌های میان‌رودان در سال‌های دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۹۰

در عراق و به درجه‌ای کوچک‌تر در ایران رخ داده‌است تا مناطق وسیعی از مرداب‌ها در سیستم حوضه رودی دجله و فرات را خشک کنند. پیش از آن مساحتی حدود ۲۰,۰۰۰ کیلومتر مربع (۷,۷۰۰ مایل مربع) را می‌پوشانده‌است، مرداب اصلی، هور الهویزه، مرکزی و مرداب حمار در زمان‌های مختلف و به دلایل مختلف خشک شدند. تخلیه اولیه مرداب مرکزی بمنظور ایجاد زمین برای کشاورزی عنوان شد، اما بعداً همه این مرداب‌ها به ابزار جنگ و انتقام تبدیل شدند. بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی مانند کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، مجلس اعلاهی اسلامی عراق، دفتر بین‌المللی تحقیقات پرنندگان مهاجر و تالاب‌های بین‌المللی و سازمان دیده‌بان خاورمیانه این خشک کردن آب را تلاشی سیاسی برای مجبور کردن عرب‌های هور به خروج از منطقه با استفاده از تاکتیک منحرف کردن آب، نمودند.

۴. مبارزه با تروریسم آبی

حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی به یک معنا کل سیستم حقوق بشر بخشی از مبارزه با تروریسم است حقوقی که در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ برشمرده و تشریح شده است. به دنبال محافظت از انسان‌ها در برابر نقض حقوق اولیه زندگی حیثیت و آزادی است.

۴-۱. کنوانسیون‌های بین‌المللی

کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با مبارزه با «تروریسم آبی» را می‌توان در چارچوب اسناد ناظر بر امنیت زیرساخت‌های حیاتی، منابع آب فرامرزی و مقابله با استفاده غیرقانونی از منابع آبی به عنوان ابزار فشار سیاسی یا نظامی بررسی کرد. تروریسم آبی در مفهوم معاصر، به هرگونه اقدام عمدی برای آلوده‌سازی، تخریب یا قطع جریان آب با هدف ایجاد وحشت، ناامنی یا فشار بر دولت‌ها و جوامع اطلاق می‌شود (نصیری، ۱۴۰۰: ۴۲). هرچند کنوانسیون خاصی که به صورت انحصاری به این نوع تروریسم پردازد هنوز تدوین نشده است، اما مجموعه‌ای از اسناد بین‌المللی موجود به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم جنبه‌هایی از آن را پوشش می‌دهند.

نخست، کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری‌های تروریستی (۱۹۹۷) و کنوانسیون بین‌المللی مقابله با اعمال تروریسم هسته‌ای (۲۰۰۵)، چارچوبی عام برای جرم‌انگاری هرگونه اقدام تخریبی علیه تأسیسات حیاتی عمومی از جمله زیرساخت‌های آبی تعیین کرده‌اند. طبق ماده ۲ کنوانسیون ۱۹۹۷، هر عملی که با نیت ایجاد رعب عمومی و تخریب منابع حیاتی انجام شود، مصداق تروریسم بین‌المللی است. به این ترتیب، تخریب سدها یا شبکه‌های انتقال آب به نیت ارعاب یا فشار سیاسی، ذیل همین مقررات قابل تعقیب است.

دوم، کنوانسیون ۱۹۹۱ درباره حفاظت و استفاده از آبراه‌های فرامرزی و دریاچه‌های بین‌المللی موسوم به کنوانسیون اسلو و پروتکل ۱۹۹۹ هلسینکی درباره آب و سلامت، با وجود تمرکز زیست‌محیطی، اهمیت امنیت و مصونیت منابع آب از اقدامات خصمانه و تروریستی را تصریح می‌کنند. این اسناد دولت‌ها را موظف کرده‌اند تا در موارد تهدید امنیت آبی، تبادل اطلاعات فوری داشته و از هرگونه استفاده از آب به‌عنوان ابزار خصومت خودداری کنند.

سوم، کنوانسیون ۱۹۷۷ پروتکل الحاقی دوم به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ نیز اهمیت حفاظت از تأسیسات حیات‌بخش غیرنظامی مانند شبکه‌های آبرسانی یا سدها را در زمان مخاصمات مسلحانه مورد تأکید قرار می‌دهد. بر اساس ماده ۵۶ این پروتکل، حمله به تأسیسات حاوی نیروهای خطرناک از جمله سدها و نیروگاه‌ها در هر شرایطی ممنوع است مگر در صورت استفاده نظامی مستقیم از آن‌ها. این ماده پایه حقوقی صریحی برای تعقیب اقدامات تروریستی علیه زیرساخت‌های آبی در بستر مخاصمات فراهم می‌کند.

چهارم، کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم (۱۹۹۹)، امکان پیگیری شبکه‌های مالی پشت پرده اقدامات تروریسم آبی را مطرح می‌کند. از منظر اجرایی، شناسایی جریان‌های مالی که برای آلوده‌سازی یا انفجار تأسیسات آبی استفاده می‌شوند، در قالب همکاری‌های بانکی و قضایی بین‌المللی تحت پوشش همین کنوانسیون صورت می‌گیرد.

در مجموع، هرچند هنوز سندی با عنوان «کنوانسیون مبارزه با تروریسم آبی» وجود ندارد، اما تعامل بین این اسناد، به‌ویژه کنوانسیون‌های ضدتروریسم، اسناد حقوق بشردوستانه و توافق‌نامه‌های محیط‌زیستی، مجموعه‌ای از مبانی حقوقی لازم را برای پیگیری و پیشگیری از تهدیدات آبی فراهم آورده است. توسعه رژیم ویژه‌ای در این حوزه، به‌ویژه در مناطق دارای تنش آبی مانند خاورمیانه، ضرورتی فوری تلقی می‌شود (طباطبایی، ۱۴۰۲: ۸۹).

۲-۴. چارچوب حقوقی بین‌المللی مبارزه با تروریسم آبی

مبارزه با تروریسم آبی، به‌رغم فقدان کنوانسیون اختصاصی، در چارچوب اسناد موجود مقابله با تروریسم و حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی قابل پیگیری است. مهم‌ترین مبانی حقوقی بین‌المللی در این زمینه، کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری‌های تروریستی مصوب ۱۹۹۷ و پروتکل دوم الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ است؛ ماده ۵۶ این پروتکل هرگونه حمله به سدها و نیروگاه‌های آبی را ممنوع اعلام کرده است. این مقررات به دولت‌ها اجازه می‌دهد تا اقدامات خرابکارانه علیه تأسیسات آبی را به‌عنوان جنایت علیه صلح و امنیت بین‌المللی تلقی کنند (میرزایی، ۱۴۰۲: ۷۲).

علاوه بر آن، کنوانسیون تأمین مالی تروریسم (۱۹۹۹) زمینه پیگیری کیفری شبکه‌های مالی و لجستیکی پشتیبان تروریسم آبی را فراهم ساخته است. بسیاری از کشورها از جمله ایران، در سال‌های اخیر تلاش کرده‌اند مقررات داخلی خود را با این اسناد هماهنگ سازند تا خلأهای اجرایی در مبارزه با تهدیدات آبی کاهش یابد (قاسمی، ۱۴۰۱: ۸۴). لذا چارچوب حقوقی موجود، اگرچه پراکنده است، اما پایه‌ای برای توسعه‌ی نظام جامع مقابله با تروریسم آبی در عرصه‌ی بین‌المللی فراهم آورده است.

۳-۴. راهبردهای ملی و منطقه‌ای پیشگیری از تروریسم آبی

راهکار مؤثر در مقابله با تروریسم آبی، ترکیب سه عنصر «آگاهی حقوقی»، «پایش فناوریانه» و «همکاری منطقه‌ای» است. از منظر ملی، لازم است امنیت زیرساخت‌های آبی در زمره‌ی مصادیق امنیت حیاتی تلقی شود و نظام‌های حقوقی کشورها، جرم تخریب یا آلودگی عمدی منابع آبی را در قانون مبارزه با تروریسم پیش‌بینی کنند (جعفری، ۱۴۰۲: ۶۱). در این راستا، تصویب آیین‌نامه‌های حفاظتی برای تأسیسات سدها، خطوط انتقال آب و تصفیه‌خانه‌ها از جمله اقدامات ضروری تلقی می‌شود.

در بُعد منطقه‌ای، کشورهایی که در حوضه‌های مشترک آبی حضور دارند، مانند ایران، عراق و ترکیه در حوضه دجله و فرات؛ باید سازوکارهای مشترک نظارتی و اطلاعاتی ایجاد کنند. شکل‌گیری «مراکز هشدار زودهنگام تهدیدات آبی» می‌تواند یکی از ابزارهای عملیاتی در پیشگیری از اقدامات تروریستی علیه منابع مشترک باشد (طباطبایی، ۱۴۰۲: ۸۹). در نهایت، همکاری قضایی و تبادل داده‌های اطلاعاتی میان دولت‌ها، گامی ضروری برای مقابله با ماهیت فراملی این جرم است.

۵. سیاست جنایی ایران در مقابله با تروریسم علیه زیرساخت آبی

سیاست جنایی ایران در مقابله با تروریسم علیه زیرساخت‌های آبی، مبتنی بر رویکردی ترکیبی از ابزارهای کیفری، امنیتی و حفاظتی است که هدف آن پیشگیری و مقابله با تهدیدات علیه منابع حیاتی آبی کشور می‌باشد. از منظر حقوق داخلی، قانون مجازات اسلامی و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (۱۳۹۷) اعمال خشونت‌بار علیه تأسیسات حیاتی از جمله سدها، شبکه‌های انتقال و تصفیه‌خانه‌ها را از مصادیق جرایم تروریستی دانسته و مجازات شدید برای عاملان آن پیش‌بینی کرده است. در سطح اجرایی، سیاست‌های ملی امنیت زیرساخت‌ها با هماهنگی وزارت نیرو و شورای عالی امنیت ملی به‌گونه‌ای طراحی شده که علاوه بر تدابیر کیفری، بر تقویت حفاظت فیزیکی و سایبری از منابع آبی نیز تأکید دارد. با این حال، ضعف در همکاری‌های منطقه‌ای و فقدان سیاست جنایی خاص در حوزه‌ی «تروریسم آبی» نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران هنوز نیازمند توسعه

راهبردهای تخصصی و پیوند مؤثر با استانداردهای بین‌المللی است (جعفری، ۱۴۰۲: ۶۱؛ قاسمی، ۱۴۰۱: ۸۴).

۵-۱. چارچوب مفهومی و مبنای سیاست جنایی ایران در قبال تروریسم آبی

در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، سیاست جنایی در قبال تروریسم بر محور حفظ امنیت ملی و صیانت از مصالح عمومی تنظیم شده است. اصول کلی مقابله با تهدیدات علیه زیرساخت‌های حیاتی، از جمله منابع و شبکه‌های آبی، در اسناد بالادستی هم‌چون قانون اساسی (اصول ۴۰ و ۱۵۱) و سند امنیت ملی بازتاب یافته است. تروریسم آبی در این چارچوب به عنوان مصداقی از «جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی» تلقی می‌شود که موجب اختلال در نظم عمومی و تهدید حیات اجتماعی می‌گردد. سیاست جنایی ایران، ترکیبی از تدابیر تقنینی، قضایی و اجرایی است؛ بدین معنا که قانون‌گذار از طریق جرم‌انگاری رفتارهای مشابه، قوه قضاییه با تفسیر موسع از مفهوم «تروریسم» و دستگاه‌های اجرایی از طریق حفاظت فیزیکی از تأسیسات آبی، تلاش کرده‌اند تا زنجیره‌ای هماهنگ برای پیشگیری و واکنش فراهم کنند. با وجود این، هم‌چنان خلأ قانونی در تعریف مستقل «تروریسم آبی» و تعیین حدود دقیق جرم‌انگاری آن احساس می‌شود (قاسمی، ۱۴۰۱: ۸۳).

۵-۲. ساختار تقنینی و قضایی مقابله با تروریسم علیه زیرساخت‌های آبی در

ایران

چارچوب تقنینی مقابله با تروریسم در ایران از طریق چند محور قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (۱۳۸۲) و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (۱۳۹۷) شکل می‌گیرد. با آنکه در این مقررات اشاره‌ای مستقیم به زیرساخت‌های آبی نشده است، اما مفاد آنها قابلیت انطباق با عملیات تخریبی، آلاشی یا تهدید علیه منابع و تأسیسات آبی را داراست. ماده ۵۱۱ قانون مجازات اسلامی، تهدید علیه امنیت ملی از طریق خرابکاری را جرم تلقی می‌کند و از این رو هرگونه آسیب عمدی به منابع آبی قابل تعقیب در چارچوب «جرایم تروریستی» است. از منظر قضایی، سیاست جنایی قضات ایران در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که در مواجهه با رفتارهای تهدیدکننده امنیت محیطی، از تفسیر موسع مفهوم تروریسم به سمت مسئولیت کیفری شدیدتر استفاده شده است. با این حال، رویه قضایی شفاف در خصوص پرونده‌های مرتبط با تهدید منابع آبی هنوز شکل نگرفته و نیازمند سیاست‌گذاری ویژه از سوی قوه قضاییه است (جعفری، ۱۴۰۲: ۶۴).

۳-۵. چالش‌ها و راهکارهای ارتقای سیاست جنایی ایران در حوزه تروریسم

آبی

یکی از چالش‌های اصلی سیاست جنایی ایران، فقدان هماهنگی میان دستگاه‌های متولی امنیت، محیط زیست و مدیریت منابع آب است که موجب پراکندگی در تشخیص، پیگیری و مقابله با تهدیدات آبی می‌شود. افزون بر آن، فقدان الحاق ایران به بخشی از اسناد بین‌المللی ضدتروریسم به‌ویژه کنوانسیون‌های مرتبط با حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی، سبب شده است تا در حوزه همکاری‌های منطقه‌ای، ظرفیت حقوقی کشور محدودتر از دیگر دولت‌ها باشد. ضرورت تدوین «طرح جامع امنیت منابع آبی» با رویکرد ترکیبی حقوق کیفری، سیاست عمومی و فناوری اطلاعات، از مهم‌ترین اقتضات فعلی است. این طرح می‌تواند با محوریت وزارت نیرو و مشارکت نهادهای امنیتی، ابعاد مختلف پیشگیری، شناسایی تهدید، جرم‌انگاری اختصاصی و پاسخ قضایی هماهنگ را پوشش دهد. همچنین پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار در قالب اصلاح قانون مبارزه با تروریسم، بخشی را به تعریف و مصادیق «تروریسم زیست‌محیطی و آبی» اختصاص دهد تا کاستی‌های موجود جبران شود (سرافرازی، ۱۴۰۱: ۴۹).

۴-۵. پیشگیری از تروریسم آبی در نظام حقوقی و اجرایی ایران

پیشگیری از تروریسم آبی، به‌عنوان یکی از ارکان سیاست جنایی پیش‌دستانه، مستلزم ایجاد نظام‌های حقوقی، مدیریتی و امنیتی هماهنگ برای صیانت از منابع و زیرساخت‌های حیاتی آبی کشور است. در بُعد تقنینی، نخستین گام در پیشگیری، تدوین مقررات اختصاصی در قالب «قانون حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی آبی» است تا با جرم‌انگاری مستقل اعمالی چون تخریب، آلودگی، اختلال در سیستم‌های کنترل و انتقال آب یا حمله سایبری به تجهیزات کنترل سدها، زمینه اقدام قضایی و انتظامی فراهم گردد. در حال حاضر، مقررات پراکنده‌ای در قانون مجازات اسلامی و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم وجود دارد، اما این مقررات ماهیت جامع و راهبردی ندارند و عمدتاً به مرحله واکنش کیفری پس از وقوع جرم می‌پردازند، نه به پیشگیری قبل از وقوع.

از منظر اجرایی، پیشگیری از تروریسم آبی نیازمند توسعه سامانه‌های نظارتی و هشدار زودهنگام است. این سامانه‌ها باید بتوانند تهدید فیزیکی و سایبری علیه شبکه‌های آبی را تشخیص دهند و با همکاری میان وزارت نیرو، سازمان اطلاعات و نهادهای نظامی، پاسخ سریع و هماهنگ ارائه دهند. علاوه بر آن، آموزش‌های تخصصی برای نیروهای حفاظتی و کارمندان حوزه آب، و ایجاد واحدهای امنیت زیرساخت در حوضه‌های آبریز اصلی کشور، می‌تواند ضریب ایمنی و واکنش را افزایش دهد.

در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای، پیشگیری از تروریسم آبی در گرو همکاری اطلاعاتی و قضایی میان کشورهای دارای منابع مشترک آب است. به‌ویژه در مناطق تنش‌زا مانند خاورمیانه، ایجاد

«مرکز منطقه‌ای امنیت منابع آب» زیر نظر سازمان ملل یا اتحادیه‌های منطقه‌ای، می‌تواند بستری برای تبادل داده‌های امنیتی و پیش‌بینی خطرات باشد. همچنین، ایران باید با استفاده از ظرفیت دیپلماسی محیط‌زیستی، مفاد کنوانسیون‌های مرتبط با حفاظت از زیرساخت‌های آبی و مقابله با تروریسم را در تعهدات دوجانبه خود لحاظ کند تا از بروز منازعات و تهدیدهای آبی قابل پیشگیری جلوگیری شود (طباطبایی، ۱۴۰۲: ۹۱).

۶. نتیجه‌گیری

تروریسم آبی به‌عنوان شکلی نوپدید از تهدیدات امنیتی، متضمن اقدام عمدی علیه منابع و زیرساخت‌های حیاتی آبی با هدف ایجاد رعب، اختلال در نظم عمومی و اعمال فشار سیاسی است. ماهیت حیاتی آب در تأمین امنیت غذایی، بهداشتی و زیست‌محیطی موجب شده است تا حملات علیه آن، آثار چندلایه‌ای بر امنیت انسانی و ملی داشته باشد. این پدیده از منظر حقوقی، مصداقی از جرایم علیه امنیت عمومی محسوب می‌شود و در بسیاری موارد با اشکال تروریسم زیست‌محیطی هم‌پوشانی دارد.

در تحلیل حقوق بین‌المللی، هرچند کنوانسیون جامع و مستقلاً تحت عنوان «تروریسم آبی» وجود ندارد، اما قواعد موجود در زمینه مقابله با تروریسم و حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی، شمول عام خود را به این حوزه نیز گسترش می‌دهند. کنوانسیون‌های بمب‌گذاری تروریستی (۱۹۹۷)، مقابله با تأمین مالی تروریسم (۱۹۹۹) و پروتکل دوم الحاقی ژنو (۱۹۷۷، ماده ۵۶) چارچوب‌هایی فراهم کرده‌اند که دولت‌ها را در برابر تخریب و آلوده‌سازی سیستم‌های آبی مسئول می‌سازد. افزون بر این، اسناد محیط‌زیستی همچون پروتکل ۱۹۹۹ هلسینکی درباره آب و سلامت، دولت‌ها را به همکاری برای امنیت آب و تبادل داده‌های اضطراری ملزم می‌کند.

از منظر تاریخی، بررسی مصادیق تروریسم آبی نشان می‌دهد که استفاده ابزاری از منابع آبی در جنگ‌ها و منازعات داخلی، ریشه در دهه‌های گذشته دارد. از قطع جریان آب در مقدونیه تا تخریب سدها در کلمبیا و خشک‌سازی عمدی مرداب‌های میان‌رودان، همه بیانگر آن است که عنصر آب، به ابزاری برای اعمال فشار سیاسی و تهدید حیات جمعی بدل شده است. این پیشینه تاریخی بر ضرورت ایجاد نظام حقوقی خاصی جهت پیشگیری، نظارت و جرم‌انگاری در این حوزه تأکید دارد.

در نظام حقوقی ایران، مقابله با تروریسم آبی در چارچوب قوانین عام مرتبط با امنیت ملی و جرایم تروریستی صورت می‌گیرد. قوانین ناظر بر مقابله با تأمین مالی تروریسم (۱۳۹۷) و قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) به‌صورت عام اعمال خشونت‌آمیز علیه تأسیسات حیاتی را مشمول مجازات دانسته‌اند. با این حال، نبود تعریف صریح از تروریسم آبی و فقدان رویه قضایی مشخص مانع از

شکل‌گیری سیاست جنایی مستقل در این زمینه شده است. ایران اگرچه از ظرفیت‌های قانونی کافی برای برخورد کیفری بهره‌مند است، اما هنوز به اسناد تخصصی بین‌المللی مرتبط ملحق نشده است.

از نظر سیاست جنایی، اقدامات ایران را می‌توان در سه سطح تقنینی، قضایی و اجرایی تحلیل کرد. تقنینی در قالب بازنگری قوانین موجود و جرم‌انگاری اختصاصی تروریسم آبی؛ قضایی با تدوین دستورالعمل‌های ویژه رسیدگی به جرایم زیست‌محیطی با انگیزه سیاسی؛ و اجرایی با تقویت حفاظت فیزیکی و سایبری از شبکه‌های آبی. ضعف همکاری‌های منطقه‌ای و کمبود سازوکارهای مشترک اطلاعاتی از چالش‌های اساسی اجرای مؤثر این سیاست است. به همین سبب، ایجاد طرح جامع امنیت منابع آبی کشور ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود.

در عرصه پیشگیری، تقویت سامانه‌های هشدار زود هنگام، آموزش تخصصی نیروهای مرتبط، و نهادینه‌سازی همکاری میان وزارت نیرو، نیروهای نظامی و دستگاه قضایی از اقدامات کلیدی است.

پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار ایران با بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی و اسناد موجود، قانونی جامع تحت عنوان «قانون مقابله با تروریسم آبی» تدوین کند. این قانون باید تعریف دقیق تروریسم آبی، مصادیق مشخص، عناصر مادی و معنوی جرم و مجازات‌های بازدارنده را به‌طور روشن بیان کند. همچنین باید کلیه اشکال تهدیدات فیزیکی، شیمیایی، بیولوژیکی و سایبری علیه زیرساخت‌های آبی را پوشش دهد تا خلأ موجود در مقررات فعلی جبران گردد.

هم‌چنین، پیشنهاد می‌شود ایران با کشورهای دارای منابع آبی مشترک، به‌ویژه در حوضه‌های دجله و فرات، توافقنامه‌های امنیت منابع آب امضا کرده و سازوکارهای مشترک نظارتی و اطلاعاتی ایجاد کند. ایجاد مراکز هشدار زود هنگام تهدیدات آبی و تبادل داده‌های حیاتی، از جمله اطلاعات ماهواره‌ای و نتایج پایش کیفی آب، می‌تواند زمینه واکنش سریع به تهدیدات را فراهم سازد. این همکاری‌ها نه تنها بعد امنیتی، بلکه جنبه بازدارندگی منطقه‌ای نیز خواهد داشت.

پیشنهاد می‌شود وزارت نیرو و نهادهای امنیتی کشور به‌طور مشترک برنامه‌ای برای تقویت حفاظت فیزیکی و سایبری از زیرساخت‌های آبی تدوین کنند. استفاده از فناوری‌های نو همچون هوش مصنوعی برای پایش تصویری، تحلیل داده مصرف و نصب سامانه‌های ضدنفوذ در مراکز کنترل، می‌تواند ظرفیت شناسایی و مقابله با حملات را افزایش دهد. این اقدامات باید به‌صورت یکپارچه در قالب استانداردهای ملی امنیت زیرساخت‌ها اجرا شود.

پیشنهاد می‌شود ایران به اسناد کلیدی بین‌المللی و منطقه‌ای مقابله با تروریسم ملحق گردد، از جمله کنوانسیون‌های ناظر بر حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و مقابله با تأمین مالی تروریسم. این الحاق ضمن ارتقای جایگاه حقوقی و دیپلماتیک ایران، امکان بهره‌گیری از همکاری‌های فنی، آموزشی و قضایی میان‌دولتی را فراهم خواهد کرد و مسیر پیگرد عاملان تهدیدات آبی در سطح فراملی را هموار می‌سازد.

پیشنهاد می‌شود طرحی جامع با عنوان «طرح ملی امنیت منابع آبی» در شورای عالی امنیت ملی تصویب شود. این طرح باید شامل ارزیابی نقاط آسیب‌پذیر، تحلیل سناریوهای تهدید، برنامه‌های واکنش فوری، و پایش مداوم زیرساخت‌ها باشد. اجرای این طرح با هم‌افزایی میان وزارت نیرو، نهادهای امنیتی، شهرداری‌ها و بخش خصوصی می‌تواند نظام پیشگیری را به‌صورت مؤثر و پایدار توسعه دهد.

منابع

- جعفری، محبوبه (۱۴۰۲). «مدیریت حقوقی امنیت زیرساخت‌های حیاتی در ایران»، فصلنامه مدیریت بحران و پایداری ملی، شماره ۱۳
- جعفری، محبوبه (۱۴۰۲). «مدیریت حقوقی امنیت زیرساخت‌های حیاتی در ایران»، فصلنامه مدیریت بحران و پایداری ملی، شماره ۱۳
- حسینی، مهدی (۱۳۹۹). «زیرساخت‌های آبی و امنیت منابع آب در ایران»، فصلنامه محیط و توسعه پایدار، شماره ۲
- رضوی، علی (۱۳۹۷). «مدیریت یکپارچه منابع آب و سیاست‌های زیرساختی»، فصلنامه سیاست‌های عمومی، شماره ۱۶
- سرافرازی، حسن (۱۴۰۱). «ابعاد حقوقی تخریب زیرساخت‌های آبی در مخاصمات مسلحانه»، مجله حقوق بین‌الملل معاصر، شماره ۴
- شهبازی، محمد (۱۳۹۸). «تحلیل مفهومی تروریسم در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات حقوقی و بین‌المللی، شماره ۳
- طباطبایی، علی (۱۴۰۲). «ابعاد حقوقی و زیست‌محیطی تهدیدات آبی در خاورمیانه»، پژوهشنامه ژئوپلیتیک، شماره ۳۴
- عمید، حسن (۱۳۸۵). «فرهنگ فارسی»، جلد دوم، انتشارات فرهنگ معاصر
- فرهمند، سمیرا (۱۴۰۲). «تروریسم محیطی و پیامدهای امنیتی آن در خاورمیانه»، فصلنامه امنیت انسانی، شماره ۲۲
- قاسمی، وحید (۱۴۰۰). «جرم تروریسم در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۲۱
- قاسمی، وحید (۱۴۰۱). «جرم‌انگاری تروریسم در نظام حقوقی ایران با رویکرد به تهدیدات زیست‌محیطی»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۲۵
- معین، محمد (۱۳۸۲). «فرهنگ فارسی»، جلد اول، انتشارات امیرکبیر
- میرزایی، رضا (۱۴۰۲). «بررسی اسناد بین‌المللی مقابله با حملات علیه زیرساخت‌های حیاتی آبی»، مجله حقوق بین‌الملل عمومی، شماره ۱۸
- نادری، فرهاد (۱۴۰۱). «تحلیل کارکرد زیرساخت‌های آبی در مدیریت شهری»، مجله مهندسی محیط، شماره ۴۵
- نخعی، پرویز (۱۳۹۶). «تروریسم و امنیت بین‌المللی»، فصلنامه سیاست جهانی، سال پنجم، شماره ۱
- نصیری، فاطمه (۱۴۰۰). «تروریسم آبی و امنیت منابع حیاتی»، فصلنامه مطالعات راهبردی انرژی و محیط، شماره ۶

Research Article

Countering Terrorism in International Legal System with Emphasis on Iran's Approach to Terrorism against Water Infrastructure

Mohammad Mehdi Emadi¹

Date of received: 2025/02/03

Date of Accept: 2025/33/10

Abstract

This article examines the legal and criminal policy dimensions of countering terrorism against water infrastructure in international law, with a focus on the approach of the Islamic Republic of Iran. The research findings indicate that, although numerous international instruments exist for counter-terrorism, critical infrastructure protection, and water security—such as the 1997 International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, the 1999 International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, and the 1977 Additional Protocol II to the Geneva Conventions—there is still no dedicated, comprehensive convention specifically addressing “water terrorism.” The study hypothesizes that the existing international framework, despite the absence of a special treaty on water terrorism, provides adequate capacity for preventing and combating threats to water infrastructure through the integration of counter-terrorism regulations, humanitarian law, and environmental treaties. The findings further indicate that a combined legislative, executive, and judicial approach, alongside strengthening physical and cyber protection of infrastructure, enhancing regional cooperation, and establishing early warning mechanisms, ensures improved water security. The research employs a descriptive-analytical methodology, relying on data collected from library resources, official international documents, and Iranian domestic legislation. Using a comparative approach, the study evaluates the existing mechanisms and identifies gaps and challenges in the current international and national frameworks.

Keywords: Water Terrorism, Water Infrastructure, International Law, Iran's Criminal Policy, Regional Cooperation.

Citation (APA 7th ed. / APSA)

Emadi, Mohammad Mehdi (Winter 2026). “Countering Terrorism in International Legal System with Emphasis on Iran's Approach to Terrorism against Water Infrastructure”. *Quarterly Journal of Research in History, Politics and Media*. Vol. 8, Num. 4, S.No. 32, pp. 87 - 102.

¹. Ph.D. Candidate in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. Email: Memadi614@gmail.com

Copyright © 2010, KSSI (Karimeh Strategic Studies Institute Of Shiraz). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material.

References

- Amid, Hassan (2006). *Farhang-e Farsi (Persian Dictionary)*, Vol. 2. Tehran: Farhang-e Moaser Publications. (in Persian)
- Farahmand, Samira (2323). "Environmental Terrorism and Its Security Implications in the Middle East." *Human Security Quarterly*, No. 22. (in Persian)
- Ghasemi, Vahid (2021). "Terrorism Crime in Iranian Criminal Law and International Documents." *Journal of Criminal Law Studies*, No. 21. (in Persian)
- Ghasemi, Vahid (2022). "Criminalization of Terrorism in the Iranian Legal System with Focus on Environmental Threats." *Journal of Criminal Law Studies*, No. 25. (in Persian)
- Hosseini, Mehdi (2020). "Water Infrastructure and Security of Water Resources in Iran." *Quarterly Journal of Environment and Sustainable Development*, No. 2. (in Persian)
- Jafari, Mahbubeh (2323). "Legal Management of Critical Infrastructure Security in Iran." *Quarterly Journal of Crisis Management and National Sustainability*, No. 13. (in Persian)
- Mirzaei, Reza (2323). "Review of International Instruments on Attacks Against Critical Water Infrastructure." *Journal of Public International Law*, No. 18. (in Persian)
- Moein, Mohammad (2003). *Farhang-e Farsi (Persian Dictionary)*, Vol. 1. Tehran: Amir Kabir Publications. (in Persian)
- Naderi, Farhad (2022). "Analysis of the Role of Water Infrastructure in Urban Management." *Journal of Environmental Engineering*, No. 45. (in Persian)
- Nakhai, Parviz (2017). "Terrorism and International Security." *Global Policy Quarterly*, Vol. 5, No. 1. (in Persian)
- Nasiri, Fatemeh (2021). "Water Terrorism and Security of Vital Resources." *Quarterly Journal of Energy and Environmental Strategic Studies*, No. 6. (in Persian)
- Razavi, Ali (2018). "Integrated Water Resources Management and Infrastructure Policies." *Quarterly Journal of Public Policy*, No. 16. (in Persian)
- Sarafrazi, Hassan (2022). "Legal Dimensions of Water Infrastructure Destruction in Armed Conflicts." *Contemporary International Law Journal*, No. 4. (in Persian)
- Shahbazi, Mohammad (2019). "A Conceptual Analysis of Terrorism in International Law." *Quarterly Journal of Legal and International Studies*, No. 3. (in Persian)
- Tabatabai, Ali (2323). "Legal and Environmental Dimensions of Water Threats in the Middle East." *Geopolitics Research Journal*, No. 24. (in Persian)

